

FEDEA, ERLIJOA, GIZARTEA

j. m. torrealday

Praktikan eta obratzean katoliko ez den Maurice Druon frantses akademikoak artikulua publikatu du abuztuaren 7an, "Le Monde"-en Frantziako eguneroko ezagunean. "Kanpotikako ikusle baten antzera" juzgatzen du Eliza katolikoaren gaurko aldakuntza. Ez du konprenitzen, hain bake gozatsuan zegoelarik, zergatik sartu den Eliza oraingo gatazka honetan. Ez du onartzen Elizaren kanbiamendu hau, herriari, nazioari, kalte asko etor dakizkiokeelako hemendik.

Maurice Druon-ek zenbait galdera egiten dio bere buruari:

Zer gertatzen zaio Eliza katolikoari? Arrenguraz egiten dio bakoitzak bere buruari galdera hau, Elizakoa izan ala ez, bere barnean hezia izan ala ez, Elizarekiko lokarriak sendoak izan ala ez. Zeren-eta jite eta goitasun honen jabe den Instituzgo bat, hainbeste urtetan herri baten izpiritu-erakunde nagusia izan denean, eta nazio bateko moral indar nabarmenena denean, gisa da denean eragina izatea, dena kutsatzea, dena markatzea: pentsamendu-eskemak, memoria-aipamenak, bizi-ohiturak, gizabakoen eta multzoen bizi-moduak, arte-agerpenak; dena; Deretxoa ere bai; pertsonaren Estatuarekiko harremana

ere bai. Horregatik, Elizak horren krisis zabala bizi duenean, problema horrek ez du bera bakarrik ukitzen; nazio-bizitza osoa kutsatzen du; herri baten nortasuna bera da alda daitekeena.

“Le Monde”-ko Zuzendaritzak, iritzien garrantziaz jabeturik, Daniélou kardenalari erantzun osagarri bat eman dezan erregutzen dio. Druon jaunak Elizari eskatzen diona bigarren mailako eginkizuna da, sekundarioa, dio Daniélouk. Baina ez dator bat gaurko tendentzia askorekin: erligiorik gabeko kristianismorik ez dago, des-sagaratzea eta sekulargintza mende baten atzerapenez datozen mogimenduak dira. Hain zuzen, gaur, gizonak sagaratuaren behar handiagoa du, inoiz baino.

Iritziak iritzi. Ustekizun hauetan, aurera egin baino lehen, garbitu behar dugun zenbait iritzi dago. Batez ere erlijioa zer den, edo nola hartua, bere usuarioa zein den, ikusi beharra dago.

A) ERLIJIOA ETA FEDEA

Sekulargintzaren Teologiak maiz darabil gai hau. Gauza bat dago garbi: fedea eta erlijioa, nahiz-eta historian eta teorietan askotan nahasi, ez direla izatez eta berez bat.

Fedeari buruzko iritzietan, guti edo asko, batasun bat lortu dela esan bide daiteke. Gutienez, dohaina dela, eta Kristianismoak ekarritako Jainkoaren misterioari bakarrik lotua dela.

Erljioa, ordea, askoz ere zabalagoa da, betidanik-edo eza-gutzen dena, etnologiak dioskunez. Baina, gaur, nola ulertzen dugu erlijio hitza eta erlijio fenomenua? Hor dago koska, “erlijioa” gaurko hiztegian ez da-ta hitz unibokoa, sentidu bakarrekoa. Honentzat, erlijioa, fedea kultura-forma bilakatua da.

A. Liégé-ntzat (1), fedea, Jainkoagandik gizonarenganako

---

(1) P. A. LIEGE: *La religion qui n'est pas la foi*, in *Parole et Mission*, 31, oct. 1965, 560-566 horr.

mogimendua da. Erlijioa, ostera, gizonarengandik Jainkoarengana doa.

Paul Ricoeur (2) jaunak erlijio eta fedearen erlazioa dialektika gisa presentatzen du, alegia, fedea erlijioa gainditzen eta momentu berean erlijioaz baliatzen. J. Friese jaunaren ustez (3), erlijio dimensiotik kanpora ez dago inolaz ere Jainkoa bilatzerik.

Autore guziak baltsan harturik, bi joera nagusi nabarmentzen dira:

—batzuk, *erlijio hitza arbuizatzen eta erdeinatzen dutenak*. Hauek, guti gora behera Klemente Alejandriakoaren bereizkuntza egin ohi dute:

“Jainkoa guztiahaltsua dela sinesten duena eta jainkotiar misterioez Seme Bakarraren dotrina jaso duena, nola izan liteke ateo? Dudarik gabe, atea Jainkorik dagoenik pentsatzen ez duena da; erlijiosoa, ostera, deabrueri bildur diena, dena jainkotiartzten duena: ohola, harria, izpiritua, honela esklabutzara mugatuaz izaki arrazional hau, gizona alegia”.

—Beste batzuk, *erlijio hitza ez lukete desterratu nahi*. Fedearen eta erlijioaren arteko diferentzia ongi zulatuz gero, bakoitzari bere terrena ematen zaio. Zer esan nahi du, horretaz, erlijioak? Erlijioarekin, Jainkoaren eta gizakumearen arteko erlazioa, naturalezaren eta gainizadiaren erlazioa ulertuko dugu, harreman hori fedeak gidatua, zuzendua eta garbitua.

Ohar gisa aurrera dezaioket irakurleari, erlijio hitza mila sentidutan azalduko dela artikuluan, autore desberdinen hiztegiak erabiltzen bait ditut. Baina nik neuk positibuki hitza erabiltzen dudanean, goian aipatu bezala egingen dut, beste esan-nahiekin koloreztatu gabe. K. Rahner jaunak (Paulusgesellschaft-ek Salzburgen 1965-eko apirilaren 29-tik maiatzaren 2-ra egin bilkuran)

---

(2) PAUL RICOEUR: *Sciences humaines et conditionnements de la foi* (Semaine des intellectuels catholiques 1965), in Dieu aujourd'hui, Desclée de Brouwer, Paris.

(3) Ikus *Les deux visages de la théologie de la sécularisation*, Casterman 1970, 63 horr.

emandako sentiduan uste dut beharrezkoa dela erlijio hitza gordetzea eta beharrezkoa zaiola gizonari erlijioa. R. Garaudy jaunak proposatu zuen: "zuek erlijioa **gizonari** beharrezko zaiola frogatzen baduzue, orduen mintza gaitzke gure artean". Rahner-ek baietz uste du, bada, eta berarentzako erlijio zer den azaltzen du (erantzunaren zatitxo bat hautatu dut bakarrik):

Geroaren, etorkizun absolutu eta definitibuaren arazoa planteatzen duena, denaren sentiduarena, osotasunean. Ez adierazpena, gutiago esplikazio bakarra. Geroa misterioan uzten dute gizon "erlijiodun" horiek. Ez da galdekizunen erantzuna, eta bai galdekizunaren erabakia.

Beste puntu bat, honekin zerikusi hestuan dagoena. Eman dezagun erlijio dela gainizadiaz okupatzen dena, esan bezala. Baina nola egiten da harreman hori?

González Ruiz jaunak (4) dio, historian erlijioak naturazgaindiarekin bi lokera izan dituela:

—lotura "eskatologikoa" edo errealidadeaz haraindikoa (Jainkoa hutsezkoa da, doharikoa, debaldekoa, mundu barneko arazoak zuzenki konpontzeko balio ez duena —baina kasu: ez alferrekoa!—).

—lotura inmanentea (esan nahi bait da, mundu honen engranajeaz sartzen dena, mundu barneko esplikabide dena, gizarte-estruktura zenbaitetan eginkizun zuzen bat duena, Elisabeth Nottingham-ek aztertu duen bezala (5)).

Bi lotura-mota horietatik, lehendabizikoa da ontzat ematen duguna. Bigarren zentzu honetan, arik-eta zientzia hazi eta handitu arte eta giza-eboluzioa bere heldutasunera iritxi arte, bai, bere betebeharra izan duela uste dugu, eginkizun "subsidiario" gisa. Baina ez du gehiago. Horregatik ez gagoz Maurice Druon jau-

(4) GONZÁLEZ RUIZ, José María: *Dios es gratuito, pero no superfluo*, Marova, Madrid 1970, 101 horr.

(5) NOTTINGHAM, Elisabeth: *Sociología de la religión*, E. Paidós, Buenos Aires 1964. 42ss.

narekin, bigarren eginkizun hau ematen dio-ta kristianismoari, erlijioari.

a) Teologiaren bideak

Teologia, egun, ez dago lo. European nagusitu den saierarik printzipalenari Sekulargintzaren Teologia deitzen zaio. Teologia honen asmoa hau liteke, alegia, gizon helduari, modernuari, gaurkoari, dagokiokoen kristautasun jator bat eskaintzea. Teologiaren eremuan aintzin-urrats bat denik ezin uka. Baina —batzuk diote— XVII edo XIX (XVean ere!) mendetan eskaini behar ziren soluziobideak direla, eta ez gaur. Izan ere, alde askotatik, Renazimendu garaian hasitako bidearen gailurra da egungo arazoketa hau.

Bestalde, Teologiagintza honen geografia ez da ahantzi behar. Europearra da, edo hobe, sartaldetarra. Hori dela-ta, anbibalentzia batetan eroria dela salatzen diote. Zergatik? Teologia honen joera baitipat mundu hau justifikatzea, bedekinatzea (?) eta onartzea izan delako. Eta mundu hauxe da kontsumoko zibilizazioarena!

J. B. Metz jaunak zubi egiten duelarik (ene ustez), beste zenbaitek Iraultzaren Teologia presentatzen digu. Eta hain zuzen, esandako horregatik, Sekulargintzarenaren superazio eta gainditze bezala. Kristianismoaren profetismoak eta eskatologia deiek eta indarrek maitemintzen dituzte teologo hauek. Batez ere borroka lurraldeetan hasi eta hazi da Teologia hau.

Honen joerazko arriskua ere ezaguna da. Teologialari hauek kritikatzeko dutena bera, baina orain ezker aldetik emana: fedearen eta beste dinamiken arteko diferentzia txautzea. Fedearen eta munduaren arteko aldea ezabatzean etorri zen, Gogarteren gardiz, **Kristianismo ezarria**. Berdin liteke hemen ere, ezartzeko beste modu bat izan arren. Kontrakoeak elkar ukitzen dutela esan ohi da. Ikusten da baietz.

Teologiaren objektuari eta eginkizunari gagozkiela ederki nabari da Teologiaren eboluzio luzea.

Teologia "sapientia" zenean (teologorik onena santua zen) izpiritu-gogoetetarako erabili ohi zen.

Erdi Haroan jakintza bezala azaldu eta erakutsi zen, eta bere eginkizun nagusia Gizadiaren eta gizakumearen izate sustriak, helburuak, arrazoiak —eta Arrazoa!— bilatzea zen, osotasun galant batetan.

Renazimendu Haroko krisis bortitz haretan egindako ahalegin prometagarri batzuk aparte eta hauen ondoren, Elizaren bide ofiziala laister itxi zen, itxikeria horretan Protestanteen kontra jarraituz eta Trentoko Kontziliokoan finkatuz.

Honela, oraintsu arte, neo-eskolastika edo etorri zaigu, eginkizun gisa Hierarkiari laguntzea duela, (bereziki dogmak xehetuz eta mugatuz eta esplikatuz).

Kontzilioaz geroztik gure artean (Kontzilio aintzin Europa Erdian) Teologiaren eginkizuna zuzen-zuzenean ipini da mundu biziarekin, giza-problemeekin, harremanetan: mundu *honen* beharrrak, eskakizunak, aurkikundeak, bilaketak, izuak, garraixiak, pozak... aztertu, aupatu, onartu, kritikatu, gaitzetsi... FEDEAREN ARGITAN.

b) Soziologiaren egokitasuna

Bere oraingo eginbeharrari zuzenki dagokionez gero, errealdadea hurbildik ezagutu beharra du teologoak. Teologiagintzarako Soziologiaren beharra inoiz baino bizikiago sentitzen da (6).

Eta Vatikanoko II-aren metoduari begiratu bat emanez, bide

---

(6) Soziologiaren Teologiarekiko laguntza alpatzen dugu. Laguntza, ez zerbizatzea. Soziologia esatean, errealdadearen ezagupen zehatz eta konkretuaz diharduen jakintza esan nahi da. Baina kasu!: Soziologiaren eta Teologiaren arteko lotura ez dugu Erdi Haroan bezala jartzen, hots, jakintzak oro Teologiaren zerbitzari eta morroin. Soziologia ez da "ancilla Theologiae". Zientzia bakoitzak bere ken-ezinezko nortasuna eta autonomia du.

horretatik jarraitzeko deretxo osoa dugu, batzuk eskubide hori ukatu arren, Kontzilioa bera horrexegatik kritikatuaz, alegia, Jainkoaren hitzetik hasi beharrean munduaren "denbora-seinaleetatik" hasi zela salatuz.

Dakigunez, Soziologiaren adar bat da, Soziologia erlijiosoa. Honen azter-gaia, konportamendu eta sineste erlijiosoak. Bere eginkizuna, errealidadea atxurtuz, handik datoak atera, analizatu eta ezdudiatzea. Baina bilaketa horien erlijiotasun-baliogoa neurtea eta horretaz azken hitza, teologoari dagokio. Alderantzira ikusita, berdin da: honek edo harek, holako edo halako erlijiotasun-datoak eskutan harturik, jokabide bat kondenatzen edo goraitpatzen duenean, esaterako alienaziotzat jotzen duenean, teologoarena egiten ari da. Hori Marx bera bada ere.

Erljio-soziologian, estudio asko egin da. Aspaldi honetan, holako gaiek haizea alde izan dute. Ni, hemen, batez ere Hervé Carrier eta Emile Pin soziologoek egindako lanetaz baliatuko naiz, ia denbora guzian. Eta lana amaigabe ez luzatzeagatik haiek erabilitako datoak barik, haien konklusioak eta (hipo)tesiak erabiliko ditut (7).

B) ERLJIOA ETA GIZARTEA

Zenbait ohar

- a)—Soziologoen ondorio hauetan, hautatutako gaiari bereiziki dagozkiolako, bi fenomenu azpimarkatu nahi nituzke:
- Erljio hitza (berdin fedearekin, kristianismoarekin) erabili arren, usu, hitz horiek estaltzen eta babesten duten errealdadea unibokoa ez dela. Hitz ekibokoekin jokatzeko ari gara,

---

(7) *Ikus Essais de Sociologie religieuse*, Spes, Paris 1967. Liburu mardul honetan (593 horrialde), autoreen nahiaren arabera, eboluzioan ari den mundu barnean fenomenu erlijiosoen azterketa soziologikoak ematen zaizkigu. Muga batzuekin: Kristianismoaz eta Eliza katolikoaz bakarrik mintzo dira.

bada. Egiten zaizkigun, eta egiten ditugun kritika guzietan, ezin ahaztuzko gertakizun bat da hauxe. Zeren-eta, guzion joera da, bestearen erlijiotasuna mezipretxatzea, zokoragarritzat hartzea, alienaziotzat. Aherentzi egin ohi zaigu beste hau: garai bakoitzak, giro bakoitzak, kultura guziek ba dutela propio zaien erlijiotasuna, bere sinbolu, forma, eredu eta guzti.

—**Gizarteak** (zein neurritan erabaki gabe!) pertsonaren pentsaera eta izaera kondizionatu egiten duela. Erlijio arazoan, berdin; eskuindarrek uste duten baino askoz gehiago, gainera.

Sail honetan hirutan bananduko ditugun ikusera eta motibazio-modu horiek edonun eta edozeinengan aurki ditzakegula egia da. Bina Soziologiak biziki ongi seinaturiko eta katalogatutako leku eta pertsona jakin batzuegan topatzen ditugu bereiziki.

Esate baterako, hiru puntuetako:

—lehenengo joera, nekazari girotan desarroitatu da.

—bigarrena, hirigotan eta jende landu tradiziozaleen artean.

—hirugarrena, berriz, mundua hobetoagotzeko eta gantziatzeko borrokan ari direnen artean.

b)—Lanaren luze-zabalean, hirigintza eta kaletartzea, denen gaintetik, gogoan ditugulako, gizarteak fedearen gain duen eragina aztertzen dugu.

Baina berdin ikus daiteke, beste puntatik ere, hots, fedetikusera desberdina izateak zein gizarte-dinamika desberdinsor dezakeen.

Hervé Carrier (8) jaunak Vogt eta O'Dea soziologoek Ameriketako Hegomendebaleko bi herritan egindako azterketa bat bakar bere liburuan. Baliogo-sistemek (kasu honetan erlijiozkoak) gizarte-estruktura antolamenduan duten eragina eta ondorioa frogatu nahi da.

Estudiorako, bi herri berdintsu hautatu dira. Berdintsu, lurrez, itxuraz, biztanlez; bizimoduz: biak nekazariak. Diferentzia bakarra, erlijioa zela esan genezake.

Lehenengo herria, **Rimrock**, Mormon erlijioerakoa da. Hauek Jainkoak hautatuak direlakoan dagoz. Eta horregatixe bata-

---

(8) Ikus aip. lib., 52-54 horr.

sunean eta erlijioaren gidaritzapean lanegin behar dutela. Bakoitzaren lanak, gainera, Jainkoaren etorrera prestatu egiten du.

Baina erlijio-baliogo hauek nola egiztazen dira gizarte-eginkizunetan? Lurlantzara pozik lotzen dira, bere erlijioa arbasoengandikoa delako, patriarka girokoa. Komunitate-erantzukizun handia dute, eta hauzo-lanetarako aisa biltzen da jendea; honela eginak dira ikastetxe bat, zenbait lur-erosketa... Elkarrekin bizitzea maite dute, eta horregatixe etxeak batabestearen ondoan pilatuak dagoz.

Bigarren herria, **Homestead** izenekoa da. Hemengo gizarte-egoera erabat kontrakoa da. Hamar erlijio-mota dagoz herri honetan. Psikologiaren aldetik, erlijio askatasunaren printzipioa da nagusi, gisaenez. Bideabar, bakoitzaren independentzia eta indibidualismorik handiena azpimarkatu dira. Lanaren bidez nork bere buruaren ugazaba izatera iristea du jomuga.

Konprenitzen da, beraz, elkar-lanak oso nekosoak izatea. Komunitatearekiko harreman hori lortzea, batasuna ardieste, zaila baino zailagoa izatea aisa ulertzen da.

Adibide beretsuak ikus ditzakegu filosofia eta dinamika desberdinetako bi erlijio aztertuz ere, esaterako, judeguena eta mahometiarrena.

Baita ere, baliogoen aldetik orain ikusi dugun bezalaxe, beste hainbeste motibazioak eztertuko bagenitu.

d)—Lanaren hastapenean, erlijioaren eta fedearen arteko hauzia aztertzen saiatu gara. Fedea eta erlijioa bi dira, ez bat. Esanik utzi dugu ere erlijio hitzaren azpian mota askotako usteak ezkutatzen direla. Hauxe bera ikusiko dugu oraintxe bertan garbi asko, jarraiko hiru ikusera erlijiosoak azaltzean.

Hiru joerok juzgatu behar baldin badira, kristau fedearen izenean, etorkizuneko hiru garrena bakarrik dela uste dut, eta jatorra ere bera. Zeren-eta lehenengoaren joerazko arriskua, sentidu txarean "erlijioa" bilakatzea da; eta bigarrenarena, "sagaratua" bilakatzea.

e)—Sail honetan, erlijioa eta gizartearekin gagoz. Erlijioaren fenomeno hau bi eratara emango dugu. Modu estatikoan lehenengo, eta dinamikoan gero. Lehendabizi, beraz, erlijioerak bere

horretan aztertuz. Bigarren, mogimenduan, gizarte-aldaira ardatzat harturik.

Zergatik hori? Lehen ere zertxobait aipatu dugu. Izan ere, lehengo momentutik konturatuko gara fedea gizartearekin eta denborarekin zerikusi handiena duela (lehen marxismoaren kritika dut gogoan). Gizarteak fedea kondizionatu egin ohi du.

Bestalde, gaurko gertakizun nagusia, aldaira da. Zibilizazioa aldatzen-aldatzen doa, mundua aldatzen doa, gizartea aldatzen doa. Eta aldaketa mogimendu barnean bertan, industriagirora, hirigirora egin ohi dena da nabarmenena. Eta ez da geldituko gehiago. "Population Bulletin" delakoak dakarrenez (1960, iraila), 2.000gn. urte aldera munduaren erdia 20.000-tik gorako hirietan biziko da; eta 2050gnean, %90 hirigizonak izango dira.

Gauzak honela, nola funtzionatuko du gerora erlijioak? Ba ahal dago jakiterik? Gaurko nekazarien hiritartzeak zer erakusten du? Zergatik gertatu ohi da hori hola?

α) MUNDUAREN IKUSERA ERLIJIOSOAK

Ba dakigu munduaren partiketa nahi den modura egin litekela. Erlijioaren arauera egiten dugu guk orain. Horrela presentatzen dugu: ikusmolde bat erlijioso bezala, eta beste bat, ezerlijioso. Zein da bien arteko aldea? Buru-arazoen antolamenduan, munduari buruzko pentsa- eta ikus-moldetan absolutu bezala Jainkoa sartzea. Hori da, eta horixe bekarrik. Harreman horiek (Jainkoaren eta munduaren artekoak) nola antolatzen diren... erlijio-mota desberdinak dira.

1.—Jainkoa "naturalki" munduan

Hiru eratarata gerta liteke Jainkoa naturalki egotea munduan: bat, mundua bera Jainko eginaz; bi, zenbait izakik Jainkoarena

eginaz (eguzkia, hilargia...); eta hiru, Jainkoa mundu honen egituran eta martxan normaltasun guziarekin egonaz.

Lehenengo eta bigarren moduak, gure artean, ezin daitezke orain bila, Kristianismoa, bere monoteismo eta guzti, gure lurretan sartu zenez geroztik. Gainera, lodiagiak dira ortodoxiaren orratz-zulotik pasa ahal izateko. Baina, hirugarrena, nola kristauki harturik ere nolabait zentzu zuzena izan dezakeen, onar daiteke. Halere, bere *joerazko arriskua* agertu beharra dago.

Jainkoa gauza guzietan eta beti presente ikusteak, kausa hurbilaren edo urkoaren lekua jan egiten du. Gizonak ez du mundugintzan garrantzirik, funtsean. Jainkoa da dena. Gizonaren jokatibidea: Jainkoaren borondatea, haren bedeinkapena eta zigorra, datorrena, etorri-ahala, onartzea izanen da. Obedientzia eta burumakurtzea dira gorenako bertuteak. Bekaturik beltzena, beraz, bertute hauei kontrajartzen zaiena, bistan da.

Bestalde, gizona familiatasun osoan bizi da Jainkoarekin, honen borondate honartzea aski da-ta horretarako. Inmanentzia aupatuz-aupatuz, azkenean Jainkoa mundu egin da. Gainizaditik izadira lerratzen da Jainkoa. Eta orduan zer? Dagoena ontzat ematen da; gertatzen dena da ona, ez gerta daitekeena; aldatzea ez da, horrela, Jainkoaren obra, baizik eta Jainkoaren kontra joatea. Estatismoa, geldikeria, dakar honek. Iniziatiba guzia Jainkoaren eskutan dago; hori dela-ta basa-egoera batetatik ateratzeko eta arrisku batetatik libratzeko, ahal dena egin baino lehen Jainkoari erreguka jartzen da gizona.

Ikusmolde honetan, gizartea eta erlijioa elkarren eusle dira. Izadiak Jainkoari arrazoia ematen dio, eta erlijioak izadia esplikatu egiten du. Indar naturalekin nahasturik dago Jainkoa. Jainkoa irabazi behar du gizonak, bere alde jar dadin, bestela ekaitza eta naturalezaren gainontzeko indar eskergak gainera etorriko bait zaizkio.

Non eman ohi da erlijioera hau?

Naturalezakin harremanetan diren lekutan aurkitzen da gehienik ikuspegi hau. Gure nekazarien artean, esate baterako. Ez diogu baserritarren artean horren xinpleki bila dezakegunik, beste mila influentzia osagarri ere izan bait dute. Baina giro horretako arrisku tendentziala hori da.

2.—Jainkoa ritotan bakarrik

Jainkoa, Izpiritu gisa kontsideratzen da, munduz bestelakoa. Mundutik arras apartekoa. Jainkoaren trazendentzia goraiatzen da, haren urrutia. Lekua, pertsona, denbora, dena, bitan zatikatzen du ikuspegi honek: *sagaratua* eta *profanoa*. Zorioneko bereizketa honek dena kutsatzen eta kondizionatzen du, goitik beheraino. Dualismo hau ikaragarri kaltegarri da.

Jainkoa handiegia da kreaturretan, izakietan, aurkitu ahal izateko. Eguneroko bizimodua, arrunta, arruntegia. Non, bada, bila? Rito sagaratueta, hauetan soil soilki aurki liteke.

Arrisku tendentziala? Ritualismoa, bere ondorio guziekin: Jainkoa ez da bizitzan sartzen; Elizak eta apaizek erlijioez eta gauza sagaratueta okupatu beharko dute, ez beste ezertan; etabar luze bat.

Ikusten da: bizitza bi zatitan dago, elkarraitzeko posibletasunik gabe.

Ez da lehengo giro berean aurkitzen erlijioera hau, zibilizazio jantziago, tekniko eta industrialetan baizik; herri aurreratuetan. Denok ezagutzen dugun liberalismo horrek sortua da, hein batetan, eta horrek sortu du liberalismo mota hori ere, bietara. Joera hau, herri xehean gutiago sartu da. Gizartea mailaka bereiziz gero, mailarik gorenekoetan nagusitu da pentsaera hau.

3.—Jainkoarekin mundua aldatzen

Jainkoak sortu eta gizonari eman zion mundua, honek goza eta osa dezan. Beste era batera esanda, mundua ez dago bere horretan osatua; eginkizun bezala jaso du gizonak, bere funtsa eta legeak ikas eta erabil ditzan.

Mundugintza, gizonari dagokio. Bere terrenoa da, enkarguz hartua gainera. Aldakuntza-dinamika aupatu behar da, eta gaurko aurrerakuntza eta aintzinamenduetan diren alderdi onez jabetu, dela ekonomia desarroiloan, dela kultura ekintzan, berdin zorte berdintzean, bake ahaleginetan...

Joera honetako Jainkoa ez da zulotapatzaile, ez eta munduko gorabeheratan kausa urkoa, gizona aski handi eta heldua bait da; ez munduko fenomenuen esplikabide ere, hori zientziaren eginkizuna da-ta.

Ikuspegi hau nagusitzen doa, kristau herrian. Ebanjelioaren argiarekin mundua hobeagotzen, mundu hau aldatzen saiatzen direnak... joera horretakoak dira. Gaurko gizonari dagokion kristianismo-era bat eskaintzen ahalegintzen direnak, nik uste, alde honetatik jotzen dute. Joera hau, beraz, *gaur bizi diren kontzientzia* duten talde kristauena dela esan daiteke.

b) ERLIGIO MOTIBAZIOAK ETA GIZARTE ALDAKETA

Gaia esplikatzeko eta mugatzeko, bi ohar:

Motibazioez mintzo gara. Emile Pin soziologoak aditzera ematen duenez, erlijioari buruzko inkesta bat bi eratara egin liteke: edo instituzioei begiraturaz edo motibazioak aztertuz. Motibazioen edo barne-arrazoi eragileen metodo hau hautatu du berak. Eta egia esan, gure gaiarentzako, askok ere hobea dela bide hau uste dugu, horrela azalean barik zuzenean sakonera jotzen bait dugu. Zeren-eta instituzgo berean motibazio-mota asko kabitzen da.

Erljio mogimendu baten egiturak analizatzea ez litzake aski,

gure eginkizunerako, Ez eta ere (Gabriel Le Bras jaunak dioenez) ez da nahikoa, dela fedearen dela erlijio mogimenduaren filosofia eta dotrina aztertzea; erlijio-kideen motibazioak, sinesteak eta barne-jokabideak ondo gogoan eduki eta ondo zehatz arakatu behar dira.

Gizarte aldakuntzaz mintzo gara ere. Aldakuntza hau mila modutakoa da. Baina denok gatoz bat, gaurko aldairarik nabarmenena, baserri girotik hiri girorako hori dela juzgatzean, industria-aurretik gizarte industriar eta teknikora kanbiatzean gertatzen dena. Zibilizazioa (beraz, gizartea, pertsona) "kaletartzen", indus-triatzen, hiritartzen ari da. Herri gibelatu (eta ez hain gibelatu) guzian problema larria, konprenitzen denez, honetantxe dago: es-truktura berri hauek gizakumearen pentsa- eta bizi-moldea beste era batera taxutzen eta moldatzen dutenez... lehenago biziera zaharretik, zer den baliagarri eta zer arbuiagarri erabaki eta orduan, baliagarritzat eman dena, gaurkotu. Hau da, nere ustez, fedear ere Euskal Herrian dugun premiarik handiena. Su-katiluaren beharretan gagoz, gure fedea garbitzeko: fedearen alde gagozelakoan, ohitura eta egitura zahartuak defenditzen ez gaitezten ibil. Horretarako, erabili ohi den Jainko hori hil egin behar dugula esan da. Eta arrazoiz.

1.—Erljio motibazioak

Oinarrizko motibazio hauek munduaren ikusmolde oso bati lotuak datoz. Ba dakigu: ikusmoldeak kondizionatu egiten du bizi-modua, eta, berebat, bizierak ikusmodua. Betiko zirkuloa.

Pontu honetan, *zergatik eta zertarako* erlijio-eginkizunak bete ohi dituen gizonak aztertzen da. Erljio-kizunak konplitzea, gauza bat da; eta oso diferentea zergatia, arrazoia jakitea. Eta gu, horren atzetik gabiltza. Arrazoi eta era horiek, erlijioaren aldetik esaminatzen ditugu orain, gero gizartearen, taldearen, aldetik egiteko asmotan.

Kosmologia motibazioak

Munduaren historian lehendabizi agertu bide den erlijioera, kosmologikoa edo biologikoa da. Aisa ulertzen da horrela izatea, gizon haren lehen beharrak eta eskakizunak gogoan hartzen baiditugu. Inguratzen zuen izadi hura dena, adiskide eta etsai, etsai eta adiskide zitzaion antzinateko gizonari.

Gizona izadiak menderatzen zuen. Gizona indarge, bilutsik, desarmaturik aurkitzen zen, naturaleza ustez ahalguztidun haren aintzinean. Indar guzien kabia, gizonarengandik at dago. Eta indar horiak, misteriotsu, izkutu, eskerga, ikaragarri presentatzen zaizkio. Eta, handik bizi zenez, bere beharra zuen denerako.

Zer egingo? Eskatu. Euria, eguzkia, uzta ona, osasuna, zorientasuna, oparotasuna, trumoiak urruntzea, legortetik eta uholdetatik libratzea. Eskatu eta eskaini. Indar kapritxoso horiek baretu beharra dago. Sakrifizioak eskainiaz noski. Politeismoaren garaian, pertsonifikatzearen bidez indar bakoitza jainko denez gero, beharkizun bakoitzerako jainkotxo bati. Monoteismoarekin, Jainko bakarra izanik ere, motibazioek berdintsu iraun dezakete.

Gizakumearen erlijio praktikaren helburua naturaleza adiskidetzea da, eta, egia esan, naturalezaren kontra joaterik ez du (esaterako, nekazariak, arraintzaleak), bere biziaren truke ez baldin bada.

Erljioera honetan, etika, moralak, oso bigarren mailan gelditzen da. Norberaren bizitzak, onak ala txarrak, ez du halako inportantziarik.

Nola iraun dezake erlijio kosmologiko honek, hirira, herri industriatsutara jeisten denean?

Jainkoarengana edo jainkoengana joteko gizonak zuen mila arrazoi, kolpe batez, irrazionalkeriaren amildegian erortzen zaio. Euria eta eguzkia ez dira lantegian hain beharrezkoak. Osasunerako, midikua dago. Makinaren bat ez dabilenean, teknikariari

deitzen zaio. Lehengo otoitzen eta sakrifizioen arrazoiek ez buru eta ez buztanik dutela iruditzen zaio.

Uri girotan sartzean, motibazio honek bultzaturik bizi izan diren nekazariak, hauetxek dira erlijio arazoa lehenik baztertzen, arbuiatzen eta gorrotatzen dutenak. Uri askotan eginikako inkesten dudagabeko ondorioa da hau.

Salbamen motibazioak

Esan bezala, kosmologiari eta biologiari zuzenki lotzen zaion erlijioera lurlantzako gizonarena da bereiziki.

Baina erlijioaren beharra ez da nekazaritza abandonatzearekin galtzen. Gizonaren barrena, giro honetatik kanpora ere, industriagintzako lanean ere, beti zula dezake etengabeko galderaren batek, edo geroari buruzkoak, edo heriotzarenak, edo bizitzaren sentiduarenak... ez dakit.

Galde horietaz, *segurtasun bat*, *garantia bat*, ikusiaren gaitetik eta geroztik dagokeana nahi dute askok. Geroak, salbamenak... larritzen ditu. Orduan, erlijioa, salbamen-bide da. Eta horixe eskatuko zaio erlijio horri, zeru-bide izatea.

Geroko eta goiko mundu horretan hainbeste aldiz begiak jarriaz, beheko eta oraingoarekin duen lokarria hautsi egin da. Hona lehen ere aipatu dugun dualismoa. Eta hain zuzen dualismo honek bultzaturik, mutur bati neurrizgainezko inportantzia eman ez beste aldea ukatzeraino ailegatzen da joera hau, dela aszetismoan, dela laizismoan.

Zer gertatuko ote hiritartzean?

Erljioera honen funtsari hiriak ez dio zirkinik egiten. Industria giroak ez bide dio deus kentzen (eta agian eman bai!), zeren- eta, teknikaren bidez mundua menderatu nahi duenak, horretxek dakizki hoberen teknika horren ahultasunak eta neurriak ere. Eta muga hurbildik ikusten duenak erneago du mugaz harain-

dikoaren irrikia. Horregatik gertatzen da, anitzetan, elizkoiak, injineru, midiku eta holakoak direla, alegia, bai teknikaz eta bai gizakulturaz (biak batean) ongi jantzitako jendea.

Mistika motibazioak

Maitasuna, lagunurkoa, Kristoren agindua...: hona hirugarren erlijioerako indar eragileak. Huts-hutsean Jainkoaren mezuari darraizkionak dira holakoak. Jainkoa, pertsona gisa hartuaz, berari hertsiki atxikiak.

Erljioera hau ez doa "abantailen" bila, ez oraingoan, ez gerokoan. Jokabide honen ikertzapena egitea ez da batere erreza, motibazio hau berezkoa ez da-ta. Eta, gainera, gizarte-mota bati loturik ere ez dago. Nola ezagutarazi? Negatibuki, hau da, (Kristoren mezu jatorraren izenean) oraintsu ikusi ditugun bi ikusmodu horiek salatu eta ukatu egiten dituztelako joera honetakoek. Gizarte batetan bai, baina bere fedea gizarte horren gainetik (denboraz eta lekuz) dagoen zihurtasun osoa dute.

Elizkizun eta ritoak onartzen dituzte, baina ez gizakumearen berarizko zenbait beharkizuni "erantzuna" ematearren, baizik-eta mezu baten eskabideagatik. Horregatik beragatik dira hain gogor kulturazko, ohiturazko, kristianismo baten aurka.

2.—Gizarte motibazioak

Bigarren mailako eragimenduak dira hauek. Erljioaren terrenoa gabiltzanez gero, arrazoi erlijiosoak dira inportanteenak, zalantzarik gabe. Haatik, oinarri soziala duten atxikimendu hauei ezingo zaie oneski bere garantzia kendu.

Kultur-motibazio berarizkoa edo herrikoa

Industria aurreko gizarteak, zibilizazio sagaratuak dira. Ohi-

turen eta usarioen hesparru berean sartzen da erlijioa ere, legearenean sartzen ez denean.

Herri hauek ohituraren eta tradizioaren gidaritzapean bizi dira. Erlijioa, hemen, herri kulturatik ez da kontrabereizten. Erlijio bizitza herri bizitzaren alderdi bat da. Erlijioakizunak, denen kultura patrimonio dira. Honi deritzaio, gure kasuan, delako kulturazko katolizismoa. Baina Kristianismoan gertatu ohi den fenomeno hau, nahasmendu askoz ere handiagoarekin ikusten da zenbait musulman herritan. Judeguen erlijio-problemaren Akilesean orpoa ere hortxe dago.

Bestalde, gizarte era hauek batasun osokoak dira, monolitikoak. Baina gizarte monolitiko hau urtu egiten denean, plural bilakatzen denean, zer? Bere erlijio arazoak lur jotzen dute aktoan, holako kasutan Elizan soziedadearen bidez parte hartu ohi delako. Eta jakina, soziedadez aldatzean, lehengo soziedade horrek bitartekotasun hori ez du gehiago egiten, eta berria (industria harokoa) pluralista denez... kitto erlijioa.

Sozio-kulturazko motibazioak

Erlijioa gizarteko elementu bat da. Ez da esan nahi beste zerbaiterekin nahasten denik. Ez nahasten, baina bai bere lehen eginkizunetik kanpo erabiltzen: gizartea osatzeko, biltzeko, integratzeko. Askorentzat, erlijioa herri bakearen garantia da, eta *status* soziala ankaz gora jarri nahi liguketan iraultzen kontrako babesa.

Hortik hauen gaurko dramaren latza, erlijioak zenbait lekutan hartu duen jokabidea ez bait da integrazioarena, nazioaren edo taldearen sostenguarena egitea. Joera honetakoak, zuzen zuzenean Elizaren profezia-eginkizunaren kontra dagoz. Gizarte aldaketak gaixorik jartzen ditu, zer esanik ez Eliza hor badabil animatzaile.

Erlijio estruktura barnean jarraitzen badute hainbeste sofrituarren, bi arrazoigatik izan daiteke:

- edo erlijioari betiere ezin utzizko herri funtzionaltasun bat bilatzen eta aurkitzen diotelako,
- edo motibazio primarioagatik, hots, salbazioa lortzeko Eliza edo Instituzgo baten gerizapean egotea beharrezkoa dela sinesturik dagozelako.

Sozio-erlijiozko motibazioak

Erlijio-gizarteari edo talde erlijiosoari zuzenki lotzen zaizkio motibazio honetako pertsonak. Gizarte erlijiosoa gizarte osoarekin baturik ala bereizturik azaldu, beti, hautapen pertsonal baten bidez, ez oharkabeen edo ohituraz, hartua da.

Teknikazko zibilizaziora aldatuarren, bere erlijio-pentsaerak ez du zertan kilikolorik egin, ez du ganbiatu beharrik. Motibazio klase hau ez da gizarte maila jakin batetan, ez giro batetan, ez haro batetan, kokatzen ahal.

Mistikazko motibazio primarioarekin uztarturik agertu ohi da. Motibazio mota hau, kristau hezi eta landuen artean aurkitzen da, eta talde espezializatuetan ere: AC, JOC, eta holatsuko mogimendutan baitipait. Eta ondotxo dakigunez, hauek ez dira, aldakuntzak, zirkinik gabe, irauten dituztenak bakarrik, baizik eta, anitzetan, teknikaren sartzailerik eta eragilerik amorratuenak.

d) IRITZIAK HAUZITAN

Erlijioari buruzko ustekizunak, arras bitaratzen dira.

Marxismoak uste du erlijioak, fedeak, kristianismoak ukitzen eta tratatzen duten arazo horren oinarria, ekonomikoa dela. Eta uste, iritzi, sineste eta fede, hori dena sortu bada, Gizadiaren

eta ekonomiaren atzerapenagatik izan dela. Erlijioak ez du etorkizunik, beraz.

Kristianismoak ez du hola pentsatzen. Guk, fedea iraungo duela uste dugu, bere autonomia duela. Ez, noski, lehengo kondiziotan, lehengo hiztegiarekin, etab. Fedea, gaurkotu beharra dago.

Gizarteak fedearen gain duen eragina estudiatzen dutenez gero, bi iritzi nagusi hauek ikusiko ditugu orain.

Erljioa: ideologia?, gainegitura?, epifenomenua?

Marxen iritziak

Alessandro Russo eta Riccardo Lanzoni jaunek egindako azterketan (9), Marxen erlijio-ikuseran hiru etapa dagoz:

- 1835-etik 1842-ra, Aufklärung-en dizipulu den Marxentzat, erlijioa gezur hutsa da, arrazoizko oinarririk gabeko jokatibidea, zientziaren kontrakoa, gizonak autokontzientzia har dezan traba, eta norbere buruaren eta autonomia osoaren kontrakoa.
- 1843-tik 1845-era da bigarren ikustaroa. Bolada honetan, erlijioa gizonaren benetako izatasunaren (esentzia soziala, noski!) alienazioa bezala kritikatzten du.
- Hirugarren epea, 1845-ean hasten da. Materialismo historikoa zertzen ari den momentu honetan, erlijioa (material kondizioen “reflejo” edo ispilutze) bezala agertzen zaio.

Erljioa, gainegitura da, hots, estruktura artifizial eta sekundarioa, epifenomenua, eta burgesiaren eskutan dagoenez gero, errealidadea izkutatzeko eta engainatzeko asmoarekin sortua eta erabilia.

Zer kritikatzten du hemen Marxek? Erljio-forma batzuk? Erli-

---

(9) Ikus *Sociologie marxiste de la religion dans les pays de l'Est*, in *Idoc*, n° 34.

jioaren gizarte-erabilkera gehiegia, usuario politikoa? Ez al du erlijioa sustraitik ukatzen, bere izate-arrazoiak, agerpenak eta guzi? (10).

Nere ustez (aitortzen dut Marxen pentsamentua sakonki ez dudala ezagutzen), alde guzietarik aztertzen du eta ukatzen Marxek erlijio fenomenua:

—Jakintzaren aldetik, munduaren kontzientzia aldrebestua ilusiozkoa eta faltsoa delako, eta burgesiak atzekoz-aurrera itzultitako giza-balioekin mantentzen delako.

Gainera, zientzia mundua esplikatzen doan neurri berean, eguzkiarekin goizeko lainoaren desagertzearen antzera, Jainkoaren hipotesia, izaturik, lekuz tipitzen eta galtzen doa.

—Etikaren aldetik, herriaren opioa delako erlijioa, gizonak desalienaziogintzan eta gizartegintzan esku-har dezan uzten ez duena. Renazimendu haroan ereindako hazia da ustekizun honek funtsean daramakien dilema: Jainkoa **ala** gizona; geroago, Polonian, Kaminski-k esango duena: Jainkoarekin harremana **gizonarenganako etsaigoan** oinarritzen da.

—Historiaren eta politikaren aldetik, kontserbakorra delako eta klase menderatzailearen eskutan zapalketa-tresna.

Zergatik Marxen halako joera?

Marxek historiak duen pentsamoldea ezaguturik, aise ulertzen da zergatikoa. Historia (linea bat) beti aurrera doa. Beti aurrera. Baina aurrerapen hau ez da bapatean eta zuzenean egiten, baizik eta haustura eta etendura batzuen bidez.

Historiaren periodu bat beste bategandik bereizten duen mugaharria, haustura edo ebaki kalitatibu hauxe izan ohi da, erreboluzioaren bidez lortzen dena. Periodu bakoitza, denboraldi horiek, kolore, kalitate, giza-balio berekoak dira.

Gure gaurko historia-une hau nolakoa ote da? Gaurko ebo-luzio-maila honetan gizonaren drama, hau da: bere baitan zatika-

---

(10) Hala uste du Charles Waskenheim jaunak (ikus "Dieu aujourd'hui.", 104-105), eta dio, alde batetik, Marxek egindako kritikatik libratzearen egin ohi ditugun bereizketa (erlijio-fede, etab.) horietan ez dugula beti garbi jokutzen, fedeak berak ere erlijioizun zenbait daramakiela ondo gogoan eduki behar delako. Eta bestetik, bere ustez, Marxek fedearen objektu eta sujetu, bien oinarriak jan egiten dituelako, konponbide bat inondik ere eskaini gabe.

turik dagoela. Zergatik? Lanak, gaurko sistema honetan, gizonortasuna osatzeko eta asetzeko ez duelako balio, lana gizonarengandik kanpo dago-ta, kapitalaren zerbitzuko. Lana ez da egun kreatibidade-iturria. Eta gizona kreatzailea izaki.

Hemen datza sustraia. Eta sustraia usteldurik dago. Dena dago, beraz, orain kutsatua. Eta bizimoduak determinatzen duenez gero kontzientzia, alienaturik dago, hain zuzen Erljioaren eta Filosofiaren oinarria den, kontzientzia hori. Zirrikiturik gabeko logika, Erljioa, superstrukturari dagokio, ez da dudarik.

Historiaren konzeptu honekin, sinesturik dago Marx, historiaren epe berria den sozialismoaren sartzearrekin, (periodu zaharrekoa delako) erlijioa erabat hondatuko dela. Nola ez, bata nagusitu-ahala... bestea hil. Konbentziturik dago Marx erlijioaren ezingeratuzko galera automatikoaz. Noiz gertatuko? Esana da: aurre-historia igarota gero, sozialismoa, historian, hezurramitzen denean.

Zenbait marxisten iritziak

Ez dago hain segur gaurko zenbait marxista, erlijioaren etorkizunaz.

Erljioaren fenomenua, marxista askok erabat diferente epaitzen dute gaur. Aldaketa hau, gehienbat, analisisa enpirikoetatik etorri da. Teoriak eginen arauera neurtu behar direla pentsatzen da egun; bereiziki, teoriak aspaldikoak direnean, eta gaurkoak, eginak.

Ideologoen igarletzak huts egin du. Profezia haiek ez direla bete kargutu da soziologoa. Gizarte sozialistetan ere alienazioak oraindik bizirik (ondo bizirik!) irauten dutela ikusi da. Erljiozkoa ere! Honetantxe dago (ez erlijioan, baizik bere maisu nagusien dotrina hartzeko maneran) marxisten arteko sokatirarik nagusie-

na, Erlijioari gagozkiola ere berdintsu da. Bi irizkera nabarmen-tzen dira:

—Dogmatikoena, bat. Alienazio horien iraupenak ez du deuse-tako maisuaren teoria aldatzen. Gertatzen dena, beste hau da: oraindik ere soziedade horiek ez direla erabat eta osoki sozialistak. Pasaiaiko momentuan dagoz.

Gizarte komunista agertzearen eta erlijioa desagertzea-tzearen artean kausa-efekto erlazioa dago.

—Bigarren irizkerak teoriaren birpentsaketa oso bat eskatzen eta eskaintzen du. Ikuspuntu desberdinetatik ukitu ohi da gaia: honentzat, erlijioak bere autonomia du; harentzat, gizarte-kondizionamenduak ezin dezakete gertakizun erli-jioa bere osotasunean inolaz ere esplika; hirugarrena-rentzat, erlijioak izan dezakeen dinamikak gizarte sozialista bat eraikitzeke indar apartekoa izan lezake. Etabar luze bat.

Birpentsaketa honetan, aipatzea merezi du, 1963-an, Bergamon Togliatti-k egindako hitzaldiak:

...Kontzientzia erlijiosoaren desarroiloari buruz ez dugu gehiago tesia xoxo eta oker hura onartzen, alegia, gi-zarte-estrukturak birmoldatzen direnean eta gizonak zientziaz jantziago egiten direnean, erlijioa erabat eta sustraitik aldatu dela dioena. XVII mendeko Iluminismo-tik eta XVIII mendeko Materialismotik datorren tesi hau ez da Historian egiztatu. Erroak, izan ere, sakonagoak dira, aldaketak mila erataria burutzen dira, errealidadea askomoduzkoagoa da.

Bestalde, Marko Kersevan marxista slovenoak, erlijioa epi-fenomenua ez dela, atera du ondorio gisa. Gizarte antolamenduaren eta ekonomia moduaren oinarrien ispilutze (reflejo) ez da erlijioa, eta, gainera, bere autonomia erlatibua du, praktika ekonomikora muga-ezina, esan du.

Eta azkenik (amaigabe ez luzatzeko), Ipar Moraviako feno-

menua estudiatu ondoren, eta birpentsaketa giroan sarturik dagoen Erika Kadlecovak-aren galdera aidean uzten dugu:

Erljio-beharra, gizartearen iraulketa oso baten ondoren, iraultza sozialistaren ondoren ere ematen ahal da? Honetaz Estadua liberatu da eta inork, gaurko gizarte-klase berrietan, ez du erlijioa haintzat hartzen.

Baina funtsean, zer adierazten du gertakizun honek? Benetan bizi dugun errealidade bat, ala ez ote gehiago geure pentsaeraren hondakin tradizional bat, gaur egunean bere bizi-justifikazioa aspaldi galdua duena, eta irauten badu ez ote, bada, kontzientziaren atzerape-naz Marxen tesiak ilustratzeko soil soilik irauten?

Fedea gizarte berri baten aurrean

Gaur egun Gizadia historiaren une berri batetan aurkitzen da, aldaketa laister eta sakonen gero eta hedakuntza zabalagoak bereizten duela... Hori dela ta, mintza gaitezke orain, erlijio bizitzan ere eragina duen benetako aldaira sozial eta kulturalaz.

(Kontzilioa, G.S., 5, 2)

Onartu ala kondenatu, aldakuntzaren kontzientzia guziok dugu. Eta giro hau oso seriotan hartu behar dugu, askotan esan denez, gure gariaren ezaugarri bait da; halanola:

- aldaketa demografikoak, hirigintzaren iraultza, komunikabide sozial eta geografikoen hedatzea eta ugaltzea.
- teknikaren aurrerapenak (efikaziaren arduraren ondorio bezala), zientziazko pentsamoldea.
- gizonaren heldutasuna, balioaren eta nortasunaren kontzientzia, politika trebetasuna, humanismo bilaketa, sekulargintza...

Munduaren transformaketa honek erlijioera aldatu egiten duela aldarrikatu du Kontzilioak. Bistan da zergatik. Fededuna, gizon historikoa da. Eta hein handi batetan, historia horrexek taxutzen

eta moldatzen du. Lehengo pentsaera bati loturik nola emanen dugu, bada, gaur fedea? Gizonaren eboluzio-maila bereko fedebiziera bat eskaini beharko genioke, fedeari berari eta gizonari leial bagintzaizkio.

Nola, izan ere, gizon honi, historiaren egiletzat eta izadiaren jauntzat bere burua jotzen duen honi, erakus dakiote gure alferkeriaren zulotapatzaile, gure giza-bildurraren eta ausardiarik ezaren babes eta gerizabide den Jainko bat?

Nola, teknika haroan murgildurik dagoen gizonari, erakus dezaiokegu Jainkoa munduko gorabehera guzien esplikazio eta egile hurbil bezala?, teknika hori, sarri asko, Jainko horren kontra, Prometeoren borrokarekin jaioa, delarik?

Fededuna, gizon historikoa da. Eta gizon modernua gaur bizi da, eta ez atzo. Gaurkotasunez jaso beharko du, bada, bere fedea, Erdi Haroko edo XVII mendeko bilaka ez dakion. Gaurko problematika guziarekin. Horregatik hain zuzen, gure arbaso eta gurasoen neurrira egindako fede-molde hori gure gaurko neurritarako desegoki izatea. Haiantzako ondo zegoena, guretzako ez duke balio.

Pontu hau zehazki aztertu behar litzake, gaurko “erorketa”, “abandonatze” eta “galera” anitz fede gabeziari edo ahuleziari, besterik gabe, itsasi aurretik. Inmobilismoa finkatzeko, alda-beherra ukatzeko, birpentsaketatik dotore libratzeko atxakia politegia da ta. Fedearen esentzialismoa, fedea denboratik at dagoela, gehiegi azpimarkatzen dutenak, immobilismoan erortzen dira eta immobilismoak fedearen dinamismoa hil egiten du. Ahantzi egiten dute, hizkuntzak, kulturak, gizarteak eta gainontzeko hamaika errealidade kontuan eduki behar direla. Atzo, atzokoak; gaur, gaurkoak.

Fedea beti historia batetan enkarnatzen da, beraz denbora eta leku batean. Egia da. Halere, ez dugu uste historia honek fedearen muina erabat esplikatu lezakeenik. Fedeak, erlijioak, bere autonomia

du, beste ezerk ez inork jango ez diona. Horregatixe ez dio fedeak bildurrik etorkizunari, hiriari, industriagintzari, mundu modernuari (11).

Atzoko ezkontzak, gaurko diborzioak bihurtu zaizkigula? Baina ari dira, ezkontza berriak ari dira sortzen. Henry de Lubac-ek zioena egia delakoan nago: "Gizadiak pentsamolde bat baztertzen duen guztietan, Jainkoa galdu duela *uste izaten du*". Aldaketaren prezioa, agian. Ez ote fedearen garbiketa beharrezkoa?

---

(11) Baserritik hirira aldatzen den gizonaren fedeak daramakien abiadura ikusiaz, ba dira, gainbeheraka horregatik, fedeari bizi-haro laburra eman ohi diotenak. Ni ez nator objezioak askatzera, baina hauzi hau garbitzeko Pin jaunak egindako analisietako ondorioak hautatzen ditut. Ondorioak, oso konkretuki aztertu duenez, asko dira. Bi bakarrik aukeratu ditut:

—Erljio-izpirituaren hiltzailea ez da, berez, hiria, eta bai urira gertugabe joatea eta osoki bertakotu barik han egotea.

—Ez hiria eta ez industriaren arrazoigintza ez zaizkio arlijioari etsai, Jainkoaren eta gizonaren arteko lotura "mundu honetan naturalki" ikusten duen erlijioasun-moduari baino. Industria-aurreko zibilizazio sagaratuan erroturiko erlijioerak, horrek bai hartu behar dituela industrializazioak eta urbanizazioaren eraso bortitzak.

BIBLIOGRAFIA

- (Lanean aipatuz gainera, erabilitako liburu edo artikuluak).
- FABRI, LUIGI: **Los comunistas y la religión**, Edicusa, Madrid, 1968.
- DOMERGUE, RAYMOND: "Una lucha política: la crítica de la religión", in **La fe, fuerza histórica**, Estela, Barcelona, 1971.
- ECHARREN, RAMON: "Transmission de la foi du point de vue des conditions des structures sociales d'aujourd'hui", in **Concilium** 53, Mame, Paris, 1970.
- BRUSSELMANS, CHRISTINE: "Catéchèse adaptée à notre époque et initiation liturgique", in **Concilium** 53, Mame, Paris, 1970.
- AZURMENDI, JOSE: "Gaurko marxismoa erlijioaren aurrean", in **Jakin**, Arantzazu, 1967.
- DOMINGUEZ-CASTAÑEIRAS: **Fe en el mundo de hoy** (polikopiaturik).
- BAMBERGER, J. E.: "La religion est-elle une illusion? Défi de Freud à la Théologie", in **Concilium** 16, Mame, Paris, 1965.
- OGDEN, S.: "Proclamation chrétienne de Dieu aux hommes du soi-disant "Age athée". in **Concilium** 16, ibidem.
- VAHANIAN, G.: "La question de "la fin de l'ère religieuse" dans sa signification théologique", in **Concilium** 16.
- FETSCHER, I.: "Variations de la critique marxiste de la Religion", in **Concilium** 16.